

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

UNA VISITA A LA TOMBA DEL ESCRITOR CATALÀ

FRA ANSELM TURMEDA EN LA CIUTAT DE TUNIÇ

(Acabament)

DE manera que es per en Turmeda mateix, o sia Abda llah ibn Abdallah, que sabem que aquest llibre contra 'l cristianisme, ab la autobiografia, el va escriure en 1420. Per lo que havem vist que recompta en l'autobiografia, es fàcil calcular son naixement pels volts del 1355. No oblidem que arribà a Tunïç regnant Abou-l-Abbas Ahmad y que trigà encara aquest algun temps a morir, puix dit Soldà fou qui'l nomenà director de les Duanes y ab ell concorregué als setges de Gabes y Gafsa. Es probable, per consegüent, que en Turmeda arribà per primera vegada a Tunïç en 1391 o 1392. Com ja havem dit, aquell Soldà morí en el mes de Juny de 1394.

N'Estanislau de Kosca Aguiló publicà un treball sobre en Turmeda en lo *Museo Balear*¹, y encara que no coneixia l'autobiografia, arribà també a la conclusió de l'edat del famós satíric, semblant a la que acabem de senyalar nosaltres, valent-se hàbilment de la llum que dóna la clàusula del testament d'un ciutadà mallorquí, en Pere Silvestre, atorgat en 1375, ont deixa vint sous a *Fratri Anselmo Turmeda, dicti ordinis fratrum minorum, filiolo meo ut oret Deum pro anima mea*. Calcula l'Aguiló que si en 1375 era ja frare profés en Turmeda, segons diu el testador, però sense celebrar encara missa, perquè'l padrí no les hi encarrega an ell, devia forçosament comptar una edat major de catorze anys y menor de vinticinc, límits disposats per l'Església per la professió y l'orde-

1) Segona època, volum I, 1884, Palma. En féu un extret, ab un interessant apèndix, en 1885.

nació de prebere, y, per consegüent, el naixement del nostre personatge ha de posar-se entre 1350 y 1360.

Per l'autobiografia sabem també que fou en temps d'Abou-l-Abbas Ahmad quan en Turmeda abraçà l'Islam, o sia ab anterioritat al dit any 1394, y que continuava essent ferm musulmà en 1420.

No es probable que entre 1394 y 1420 tornés en Turmeda a Catalunya y abjurés el mahometisme; ni que en 1411, cançat altra volta d'esser bon minyó, fugís del convent de Montblanc ab son amic Marginet, monjo de Poblet, y anés novament a Tunij a abraçar per segona vegada l'Islam; ni, finalment, que abans de morir encara tingués ocasió d'abjurar-lo també per segona vegada. L'anècdota o llegenda de la fugida en companyia d'en Marginet es, doncs inadmissible. No hauria pogut realitzar-se sinó abans de 1392 o després de 1423; y a 68 anys d'edat no són de creure semblants calaverades, ni les concupiscencies que li atribueixen en Finestres y tots els autors que après d'ell s'han ocupat d'història del monastir de Poblet ¹.

Tampoc es probable que dita fugida d'abdós frares succeís abans del 1392, data aproximada de l'arribada d'en Turmeda a Tunij, perquè per l'autobiografia, sabem que desde Bolonia, ont estudiava desde l'edat de 23 anys, anà a Mallorca, y de l'illa envers Tunij, aturant-se cert temps en Sicília.

¿Ha omès, potser, en l'autobiografia la fugida de Montblanc y ha tergiversat els fets dels primers vint anys de la seva vida, per creure que no li favorien l'honor ni encara entre 'ls musulmans?

1) N'Estanislau de K. Aguiló rebuja també l'afirmació de que en Turmeda fos natural de Montblanc, feta per en Finestres y Torres Amat, y demostra que era mallorquí, valent-se de certes declaracions, intercalades pel mateix escriptor en les seves obres, especialment en les *Cobles de la divisió del Regne de Mallorques* y en les *Profecies*. Abans de l'Aguiló ja havia publicat son origen mallorquí l'Adolfo de Castro, al publicar alguns fragments de la *Disputa del Ase*, ont per boca d'un conill declara en Turmeda que «es de nació catalana y natural de la ciutat de Mallorca y es home molt savi en totes ciencies y sobre tot en astrologia, tenint el càrrec d'oficial de la duana de Tunij» (*Obras escogidas de filosofos*, introducció per A. de Castro, Biblioteca Rivadeneyra, volum 65) Madrid 1873). L'Aguiló diu que «la història de la huida en companyia de Marginet debe ser reputada como fabulosa; se supone que ocurrió por los años de 1411, y entonces Turmeda tendria 50 ó 60 años, y es inverosímil suponer que el ilustrado y digno religioso (l'Aguiló 'no 'l creu apòstata) que supo vencer las halagadoras ilusiones del mundo en los floridos años de su juventud, diera después en su ancianidad el repugnante espectáculo de un viejo entregado á la liviandad».

Alguna cosa així podriem sospitar al veure que en l'autobiografia no posa la menor referencia, de que havés estat profés. D'aquesta manera no devia recomptar una acció sempre repugnant, el trencament de vot solemne, el perjuri.

Seria això'l principal punt obscur a estudiar en la biografia d'en Turmeda, sinó existís el document publicat pels senyors Aguiló, Bordoy y Llabrés, ja indicat al començar el present treball. El rey Alfons IV expedi la carta de seguretat desde Nàpols, a 23 de Setembre de l'any 1423, en els següents termes:

«Nos Alfonsus &. Tenore presentis certis ex causis animum nostrum moventibus et ex certa nostra sciencia sub verbo et fide nostris regalibus guidamus, affidamus et assecuramus vos dilectum nostrum fratrem Encel-mum Turmeda, alias Alcaydum Abdalla, ita quod libere et secure et absque impedimento, novitate et detrimento cuiusquam cum quibusvis navibus..... tam nobis amicorum quam inimicorum possitis et libere valeatis una cum uxori-bus, filiis et filiabus. servitoribus et servitricibus sarracenis et christianis..... et aliis quibuscumque rebus et bonis vestris..... positis et libere valeatis recedere ad civitatem seu portu Tunicii et aliis quibuscumque civitatibus, terris, castris et portibus Regis Tunicii seu alterius cuiusvis et ad quasvis civitates, terras et castra ac portus et plagias nostrorum Reg-norum terrarum et marium tam citra quam ultra marinorum venire inibique vos cum dicta fusta et vestris predictis declinare et discarricare et successive ad nos venire inibi quo vos stare et moram trahere et vestra negocia peragere pro vestro libito voluntatis. Mandantes per hanc eamdem nobilibus, dilectis et fidelibus consiliariis nostris Admiratis, viceadmiratis nostrorum..... et aliis quibusvis vasallis et subditis nostris ad quos pervene-rint presentes et fuerint presentate sub nostre gracia et mercedis obtentu quatenus *non obstantibus quod fidem christianam ut percepimus ab negave-ritis et propterea crimina plurima et enormia comiseritis vos et dictos uxores, filios et filias. servitores et servitrices sarracenos et alios quosvis bo-naque, res..... cum quavis navi galea..... tam recedendo, veniendo, tran-seundo quam morando nullo modo inquietent..... violenciam seu offensam nec inferri consenciant..... et de securo et salvo conductu provideant... .. presenti nostro guidatico perdurante quod durare volumus per II. annos computandos a data huiusmodi in anno continuo numerandos et non ultra.»*

Observem que comença'l rey Alfons per donar an en Turmeda tractament de religiós; *frare Anselm* l'anomena, com si's mantin-gués cristià y dins l'orde. Però a continuació diu que li atorga guiatge y seguretat per entrar y sortir de Tuniç y desembarcar en qualsevol port y habitar en tot punt dels seus dominis, juntament ab les seves dones (*dones* en plural, lo que significa que en Turme-da tenia harem a l'estil musulmà), y fills y sirvents sarrains,

malgrat dels delictes que ha comès y d'haver abjurat la fe cristiana, *segons tenim entès*, salvedat oportuna que fa'l propi rey, puix sols per referencia podia saber dita apostasia.

No podem donar millor interpretació an aquesta especie de bitllet de lliure circulació més que suposant que algun prelat o altres personatges tenien noticia de que en Turmeda desitjava tornar a territori cristià, a Catalunya, a Valencia o a Nàpols, y

SOUK DELS SELLERS: TOMBA DE SIDI³BOU EBDELLAH

pensaren que podiaprofitar se l'ocasió per facilitar-li la realització del desig y per induir-lo a deixar l'Islam y posar fi a un tant gran escàndol; y per fer-li esvanir la natural por de càstic y persecució, cosa que l'hauria refredat sempre de venir, obtingueren del rey Alfons l'ampla carta de seguretat, sense haver-la demanada directament en Turmeda y sense saber-se encara la seva resolució ferma de tornar a terra cristiana. Era una temptativa perquè's decidís, y per això'l rey posa'l terme de dos anys a la seguretat y guiatge. Si en dos anys no donava resultat l'*invitació* indirecta que's dirigia al famós escriptor, finiria l'immunitat concedida.

Hi cab també l'hipòtesi de que'l rey Alfons volia entaular reclamació o començar alguna negociació d'un tractat ab el Soldà Abou-Faris y pensava que ningú millor que en Turmeda per esser

o negociador directe o agent y protector del missatger que hi fos tramès, per lo que concedeix seguretat al renegat per fer-lo venir a rebre instruccions o per congraciar-se'l al menys y tenir-lo propici ab semblant mostra d'indulgència.

Estem convençuts de que aquesta seguretat y guiatge no tingueren aplicació. En Turmeda no sortí de Tunij, y allí morí pocs anys després de la temptativa per repatriar-lo, abans de 1433, en el qual any finí'l regnat d'Abou-Faris Abd-Al Asiz. Y també pensem que morí musulmà, y per aquest motiu se conserva encara la seva tomba y's manté viu el record entre'ls habitants de Tunij del clergue cristià que s'enamorà de l'Islam y fou un devot mahometà, mereixedor per ells d'eterna veneració.

Devem advertir que, quan morí en Turmeda el lloc de l'enterrament no era encara un mercat y un barri urbanitzat. Lo que avuy es *souk* dels Sellers era en el segle XVe, un cementiri. Al fer desaparèixer dit cementiri per aixamplar la ciutat en el segle XVIe, foren respectades les tombes dels dos homes eminents allí soterrats, constituint dos *mara-bouts* o mausolis sagrats y venerats, lo d'Abdallah-Ibn-Abdallah y'l d'en Sidi-bou-Ebdella. Al donar M'hamed bel Khodia un dibuix de la sepultura del primer hi posa aquesta inscripció, sense manifestar si existeix en la tomba o si es d'invenció seva:

صريح عبد الله الترحمان

El distingit arabista senyor Gimenez Soler m'ho tradueix aixís: *sarih Abdalla el torchaman*, o sia *el clar* (o explícit o declarat) *Abdallah l'intèrprete*. Segurament que fou el càrrec d'intèrprete que exercí entre'ls moros y'ls nombrosos mercaders catalans que llavors visitaven a Tunij lo que donà més influencia y coneixença a fra Anselm en aquella terra.

Malgrat de trobar al dit frare tant temps en terra musulmana ab càrrecs públics d'oficial de la Duana y d'intèrprete y escuder del sobirà moro, hi ha autors que no admeten l'apostasia, altres que, si la creuen possible, aseguren que abans de morir abjurà l'Islam y retornà a la fe cristiana, y encara uns altres que afirmen que fou apostasia forçosa y fictícia, per salvar la vida y no sofrir dura esclavitut, perquè havia sigut pres per corsaris moros y aportat captiu a Tunij. En Finestres, com ja havem indicat, accepta la conversió d'en Turmeda després d'una aparició o visió del seu antic company, essent llavors escapçat per orde del rey de Tunij. En Torres Amat ho repeteix, afegint que aquesta execució s'efectuà

pels anys de 1419. Don Adolfo de Castro, fixant-se en certs passatges de la *Disputa del Ase*, no creu que en Turmeda fos un renegat, no obstant de l'amistat que mantingué ab l'esmentat rey mahometà. Recompta en dit llibre, fra Anselm, que quan Acart de Mur, governador de Caller, sortí de la illa de Sardenya per concórrer a la coronació del rey Ferran d'Aragó (Febrer de 1414), la fortuna de mar el portà a Tunij, ont rebé grans mostres de deferencia d'en Turmeda, les quals foren regraciades ab magnífics presents. Opina en Castro que un cavaller cristià no hauria acceptat res d'un renegat, ni menys trametre-li cap obsequi.

Però poc temps després d'en Castro sortí 'l llibre d'en Menéndez Pelayo *Historia de los heterodoxos españoles*, presentant contraria opinió. Declara que no 'l convenceren els indicis y consideracions del primer, «y es lástima, — afegeix, — porque es Turmeda personaje bastante conspicuo en la historia de las letras, y bueno fuera quitarle esa mancha».

Don Estanislau Aguiló, al fer-se càrrec de l'opinió d'en Menéndez Pelayo, la rebutja y continua pensant que «la razón más poderosa que hay para defenderlo del pecado que se le imputa es el espíritu eminentemente cristiano que domina en todas sus obras, y singularmente en la que intituló *Libre de bons ensenyaments*, escrita cuando residía en Túnez (en 1398) y usaba el sobrenombre de Abdallah, probablemente cuando era ya oficial de la Aduana y escudero del Rey. El que escribió aquel libro no podía ser un fraile renegado, á no suponerle un gran cinismo y bajeza. Dice Menéndez Pelayo que es raro que un fraile pudiera, sin apostatar, ser oficial de la Aduana y escudero del monarca; pero, esto se explica en un proemio de una traducción castellana del citado *Libre*, impresa en Valencia, en 1594, donde se dice que los moros le cautivaron y lo llevaron á Túnez, donde compuso la obra para provecho de todos los fieles. Pudo por sus virtudes y saber ascender desde dura servidumbre á altos cargos. Creo, pues, que la apostasia ni está probada ni es verosímil, pero no que sea imposible. Pudo, como nuestro compatriota Pere Burguny, en igualdad de circunstancias, ser mártir por volver a la fé cristiana.»

Darrerament ha tractat aquest punt en Pere Martri Bordoy y Torrents, en la monografia ja citada, admetent com a justificada l'apostasia de fra Anselm y efectuada ab anterioritat a l'any 1398. Aferma aital opinió en la carta reial de guiatge y seguretat de 1423, que havem reproduït abans, y en el proemi de l'edició del *Libre de bons ensenyaments*, feta ab anterioritat al any 1524, que

diu que fra Anselm, «por su desventura, fué cautivado de moros y llevado á Túnez, donde con diversos tormentos ó temor dellos fué forzado renegar la santa fe católica, de lo qual fué después muy arrepentido». Recomana encara en Bordoy lo dit per l'abat Sayol en la seva història de Poblet, aprofitat per en Serra y Postius en *Prodigios y finezas de los Santos Angeles, hechas en el Principado de Cataluña* (Barcelona, 1726), repetit y augmentat després pel pare Jaume Coll en la *Crónica seráfica de la Santa provincia de Cataluña* (Barcelona, 1738), y de les quals obres va pendre en Fines-tres quasi tot lo que diu d'en Turmeda en l'*Historia del monasterio de Poblet*.

No concedim valor a lo que recompten en Serra y el Pare Coll, perquè no sapigueren averiguar tant sols que en Turmeda era mallorquí y admeten tota la llegenda de la fugida de Montblanc ab fra Marginet y l'aparició o visió per induir al company a la conversió. Emperò creiem veure-hi com un afany de disminuir les proporcions y la transcendencia de l'apostasia de fra Anselm, desig molt natural y inevitable per esperit de cos o amor del propi orde y estalviar-li en lo possible aquesta taca o al menys aquesta tristesa. Encara que no ho declara, es ben segur que funda la seva narració, el Pare Coll, en el proemi citat de l'edició del *Libre de bons ensenyaments*, anterior a 1524, que indicava com en Turmeda caigué captiu dels musulmans y fou portat a Tunij. Ho vesteix y aixampla recomptant que al resoldre fra Marginet tornar arrepentit al convent, en Turmeda no volgué imitar-lo per vergonya y por de la prevenció ab que sempre més seria tractat, y s'embarcà a Salou envers Gènova y Roma. Ja en la mar, fou pres per corsaris de Tunij y posat en mans d'un turc crudel y dels més principals de la ciutat, cosa completament falsa, perquè no hi havia llavors turcs en Ifriquia. Aquell *turc*, continua'l P. Coll, el forçà a abjurar la fe cristiana y abraçar l'Islam ab menaces de grans vexacions, prometent-li, si acceptava la nova religió, que seria nomenat *Cadí* de la llei mahometana. Fra Anselm no sapigué resistir y fou presentat al Soldà, declarant-li que era sacerdot y mestre de doctrina cristiana; *emperò que sempre havia tingut per dura y pesada la privació que aquesta religió imposa de lo delitós y plaent a que per naturalesa som inclinats*; y que, meditada la llei de Mafumet, que permet lo arreglat als nostros naturals desitgs, estava resolt a abraçar l'Islam. Content lo Soldà, el nomenà *Cadí* y rebé solemnement l'abjuració, essent apadrinat pel mateix *inverosímil turc*. Passà temps, y un jorn, mentre que predicava en

la mesquita, li aparegué fra Marginet y pensà en tornar arrepenit a l'antiga fe. Donà pública explicació de la seva resolució davant del sobirà y poble, declarant-se cristià y enemic del Profeta. Fou maltractat y nafrat tot seguit y després escapat per ordre del rei. Això es un resum del P. Coll y per ell sol ja's pot descobrir l'intenció ab que fou arreglada aquesta narració, que no acceptem per creure-la tendenciosa y infondada. No es possible donar valor de document històric a unes paraules d'un proemi que ningú pot assegurar que existís en els primitius manuscrits del *Libre de bons ensenyaments* y que probablement són filles de l'inventiva d'algun copista o de l'editor que'l feu estampar en 1524 o abans de dit any.

L'autobiografia que havem donat a conèixer, si no resol tots els punts obscurs de la vida d'en Turmeda, ha comprovat de totes maneres la seva apostasia, y que aquesta no fou aparent y circumstancial. No tindriem de fer altra cosa que traduir el capítol tercer del llibre *Present del home lletrat*, per demostrar com se mofava de la seva primera religió.

Potser sortiran encara dels arxius nous documents que aclariran la figura de fra Anselm, una de les més dramàtiques de la nostra historia literaria. Bo seria examinar ab detenció algunes obres musulmanes del regne de Tunij, per cercar-hi alguna noticia esgarriada d'Abdallah-ibn-Abdallah. Citarem, entre altres, la *Quinta essencia depurada de l'istoria dels emirs d'Ifriquia*, per Mohammed el Badji ebn M'ahmed el Messaoudi y Tounsi, antic funcionari del Ministeri del Interior del Govern de Tunij, mort fa uns trenta anys. Es la crònica dels sobirans d'Ifriquia, desde l'expedició d'Abdallah ebn Saad ebn Abi Sarh fins a la primeria del regnat d'Ahmed-Bey, en 1837 de la nostra era. Ha sigut estampada a Tunij. També deuria examinar-se l'*Historia de les dues dinasties, los Unitaris y'ls Hafsides*, per Abou Abdallah Mohammed ebn Ibrahim el Louloui, dit Ez Zerkachi, publicada igualment a Tunij. Y sobre totes l'escrita per Abou Abdallah Mohammed ebn Abi Qassen er Raini el Qairaouani, conegut per Ebn Abi Dinar, ab el títol de *L'agradós company*, o sia *Historia de la Ifriquia y Tunij*, dividida en set llibres, que fineixen en l'any 1681 de Jesucrist. Estampada a Tunij en 1286 de la hegira, ha estat traduïda al francès per Pellissier y Rémusat.

Durant la meua estada a Tunij no tinguí prou temps per enterar-me ab detenció d'aquestes publicacions. No crec, emperò, que lo que puguin dir d'en Turmeda'm fes variar mon judici sobre aquest home cèlebre.

Abans de conèixer la carta de seguretat del any 1423 y altres noves biogràfiques de fra Anselm. ja l'havia judicat ab ullada penetrant el Doctor Torras y Bages. «L'esperit d'aquest apòstata, — diu en *La Tradició Catalana*, — qui ho es més de la moral que no pas de la fe, es de curios estudi per lo psicòlec observador.» Efectivament, en Turmeda fugí més del celibat eclesiàstic que no de la doctrina cristiana, encara que no sentia per aquesta una convicció fervorosa. No era un cínic empedernit ni completament irreligiós, però sí un racionalista més avençat que no la generalitat dels de son temps. Les seves creencies poc fermes y segures eren d'una religió abstracta, despullada de tot caràcter confessional. Aquesta indiferència pels cultes y ritus li permeté que sense hipocresia ni molestia pogués variar de forma o exterioritat confessional, trobant-se igualment acomodats en qualsevol de les religions monoteistes-universalistes. Un caràcter així no s'hauria pres la pena d'abjurar el cristianisme, de fer-se un despreciable *muladí* solament per raons de doctrina, per entendre que la verdadera y única doctrina de salvació eterna fos l'Islam. Abraçà l'Islam perquè no imposa'l celibat, y aquell frare, tipu del religiós asseglarat y aventurer, com diu en Menéndez Pelayo, pensador de gran volada, temperament inquiet y descontent, agosat y deshonest fins en els seus escrits, dominat per l'instint sensual, ab fam de distincions y honors, y set d'independencia moral y social, fugí a terra de moros a cercar dones, plaers y llibertat juntament ab consideracions y càrrecs que satisfessin la seva vanitat. Posaren el dit a la llaga'ls mercaders catalans establerts a Tuniç quan, al veure que en Turmeda's declarava musulmà, exclamaren fonsament acongoixats: «*El desig sol de matrimoni l'ha conduit a semblant acte*».

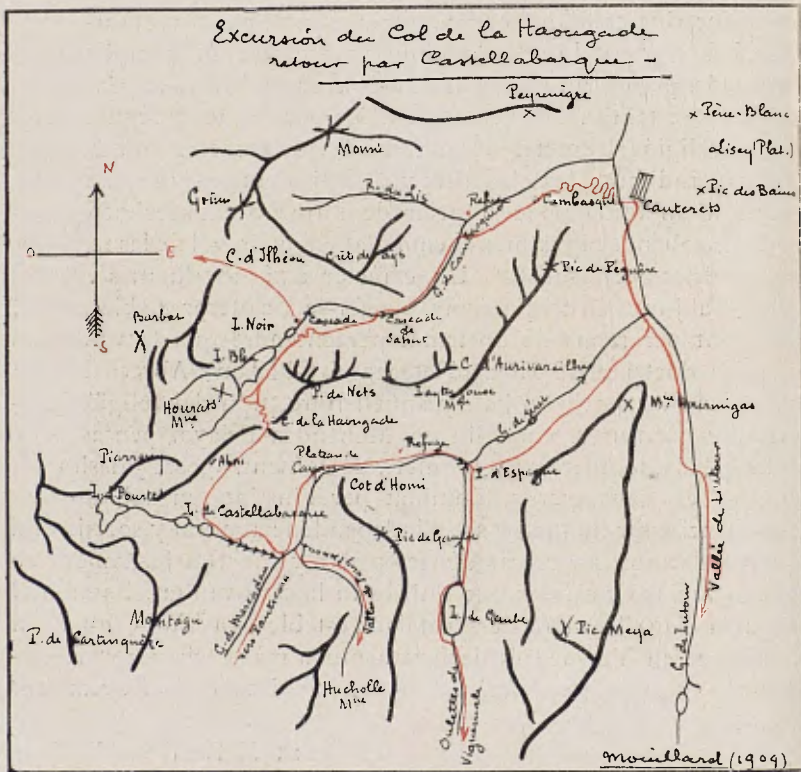
JOAQUIM MIRET Y SANS

EXCURSIÓ AL COLL DE LA HAUGADE

Cauterets. — Ras de Cambasque. — Cabana de Sahut. — Cascada d'Illhéou. — Llac Negre. — Llac d'Illhéou o Llac Blau. — Coll de la Haugade. — Coll de Piarroury — Piarroury o Hourats. — Llacs de Castellabarca. — Ras de Cayan. — Pont d'Espanya. — Cauterets.

EL punt culminant d'aquesta excursió es en realitat el coll de Piarroury (2.380 m.) y el seu terme les roques de Piarroury y llacs de Castellabarca (2.188 m.).

Cap guia designarà, no obstant, el passeig una mica llarg en el qual jo us vui entretenir, més que pel nom de l'Haougade, degut, sens dubte, a la situació important del coll d'aquest nom, bastant pregon, que separa 'l maciu del Péguère y del Laytugouse, del dels Hourats y Castellabarca, fent comunicar la vall d'Ilheou

ESQUEMA TOPOGRÁFICA Y ITINERARIS PER LA REGIÓ

ab la de Marcadau, per ont passa 'l camí d'Espanya vers Panticosa. Potser més senzillament encara, aquest nom prové de que'l coll de l'Haougade es sovint el punt extrem d'una hermosa excursió que condueix directament de la vall d'Ilheou al pont d'Espanya sense passar per Piarrouy y Castellabarca.

Nosaltres sortirem de bon matí de Cauterets a l'Agost, escalant els Lacets de darrera 'l Casino; les làmpares elèctriques de l'Esplanada'ns permetran distingir durant algun temps el camí que

tenim de seguir; però un cop haurem entrat en l'Hêtraie, tindrem de recórrer a la nostra llanterna pera poder avançar. Les revoltes a fer són ben nombroses, y una caiguda podria ser perillosa, de nit sobre tot, en els camins de les allaus. La llum, no obstant, ens permetrà utilisar les dreceres, que facilitaran la nostra pujada.

COLL DE PIARROUY

Veus-aquí una jaça de duaners, en la qual, atravessats en el camí, dormen dins el seu sac de pell de moltó dos guardians del fisc.

A la sortida dels Lacets desemboquem sobre un petit pla desde ont Cauterets apareix sobtadament al fons de la vall, dormitejant baix la guarda d'infinitat de llums.

Una claredat indecisa 'ns mostrarà en el cel, davant nostre, sots les estrelles que's van fonent, els pics de Viscos, de Pene-Nere, el Pene Blanc y el pic dels Bains, entre 'ls quals hi ha 'l pla de Lisey. A l'esquerra de la vall de Cauterets, el Cabaliros se destaca ab sa cresta imponenta (2.333 m.); als nostres peus corre 'l riuat de Cam-

basque, que'ns separa de les roques espadades del Peyrenegre, primer contrafort de la Monné. Continuarem la nostra marxa ab l'aire fresc que'ns vindrà d'una nova vall, y el camí de ferradura 'ns portarà fins al pla de Cambasque, poblat de granjes força importants. El camí, ample, ab murs de pedra seca, voreja 'ls prats de

LA MONNÉ, EL COLL DE ILHEOU Y EL PIC ISARDIER

pendent suau ont a l'hivern els aficionats als skis vénen, de molt lluny a voltes, a practicar el seu sport favorit.

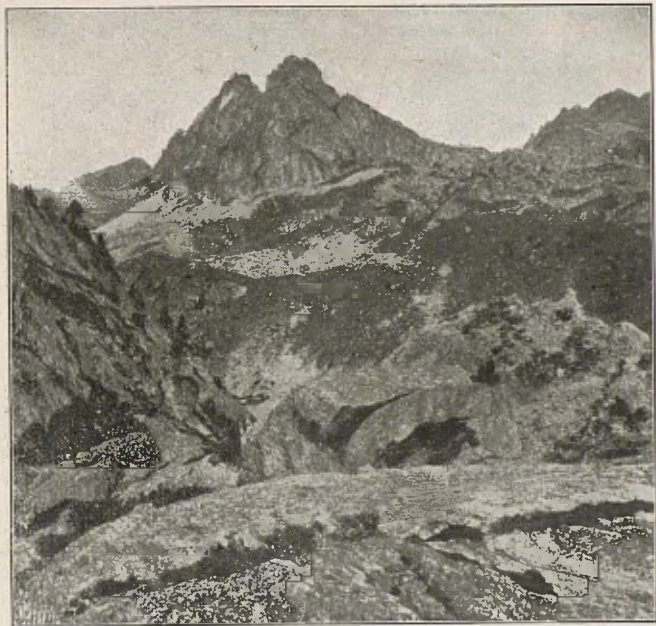
El dia va avençant. Tenim a la nostra dreta la Monné (2.724 metres); a l'esquerra, el Peguère, les quals canals, massa ràpides devegades, cauen al pla de Cambasque, sobre les quals en el mal temps s'hi aboquen massa freqüents allaus. Quatre hores ens mancarien per a pujar a la Monné y tres de curtes per a arribar al pic més alt del Peguère.

La vall que remontem sembla tancada per la cresta perillosa de Lys, a la qual donem la volta tot seguit.

A la penúltima granja 'l camí baixa bruscament alguns metres, per a tornar a pujar desseguida. El deixem en el fons de la depressió

y guanyarem la ribera esquerra del riu per un petit pont; un xic més lluny y més alt, aprop d'un petit riu (riu de Lys), s'està construint un refugi.

Nosaltres seguirem el riu fins a una primera cascada (cascada de Sahut), tot enganxant-se als nostres sacs alguns escardots blaus

ELS ROCATAMS DE PIARROUY

(*Eryngium Bourgati*). A dalt de la cascada tornem a la ribera dreta, saltant de roca en roca. Hem evitat, sense allargar nostre camí, les tarteres que baixen al riu desde les altures de l'Aurivareilhe. El coll de Aurivareilhe està sobre nostre; la pujada es fàcil y porta directament al pont d'Espanya. Un corriol suficientment traçat, però sovint interromput, agafa de través les tarteres de Laytugouse y ens porta al nivell superior de la cascada d'Ilheou, que davant nostre cau de gran alçada. El fons de la vall està tancat pels Hourats. A la dreta, y a partir de la cresta de Lys, una depressió, el coll de Ilheou, separa'l Soum de Griim del pic Segalas o pic Isardier. El gran Barbat es encara més llunyà.

Un cop guanyat el saltant de la cascada, arribarem ben prest a un petit llac, el llac Negre, d'ont parteix el camí que pel coll de Ilheou porta a la vall y llac d'Estaig.

El sol, que ja fa vermellejar els cims de les montanyes, ens apressarà; grimparem per les tarteres de la ribera dreta del llac y

EL LLAC DE CASTELLABARCA

arribarem desseguit al llac de Ilheou o llac Blanc, que mideix aprop de 12 hectàries de superfície; l'aigua es d'una extraordinària claretat y molt freda. A mida que'ns enlairarem per la tartera, veurem els pics rosats de les montanyes reflectar-se lluminosos en l'aigua tranquil·la y accentuar-se, per natural contrast, els tons verds del fons.

A l'extrem sud del llac, una font deliciosa 'ns convida, y nosaltres hi baixem una estona per a fer lleuger esmorsar sobre les descarnades roques. Havem sortit a les tres del matí, son les set, y el coll de la Hougade, tapat per altre de més proper, s'aixeca 400 metres sobre nostre en direcció SE. Cal guanyar-lo abans que'l sol ens atrapi.

Ens manca guanyar quaranta o cinquanta metres de tartera pera trobar a l'E. el camí difícil de seguir de l'Hougade y escalar seguidament, ab coratge, fins a un primer coll, després, fins a un segon, d'ont se frueix de soperba vista sobre la vall de Marcadau, recompensant les nostres passades fadigues.

A la dreta s'obre 'l coll de Piarrouy, el qual dóna lliure vista

COLL DE LA HAUGADE DESDE'L PONT D'ESPANYA

sobre les montanyes més altes de la regió, y d'ont un camí fàcil de seguir porta en vint minuts de marxa en línia recta als llacs de Castellabarca, rics en truites y aigua fresca ben estimada dels turistes que hi arriben un xic fadigats pel sol y per la marxa sobre tarteres.

Entre 'l coll de Piarrouy y Castellabarca tindrem de passar pels peus dels primers rocatams del Hourats o Piarrouy. Una cabana, sota un roc immens, pot servir de refugi. Se fa necessari un mapa ben fet per senyalar la nomenclatura de l'immensa cadena y dels nombrosos macius que'ns envolten.

Sobre 'ls llacs de Castellabarca's troba 'l llac de Pourtet, ab

una petita illa, y el coll de Pourtet, ont s'hi troben quasi sempre els isarts, que fugen davant del caçador.

Després de menjar alguna cosa al peu del llac, guanyarem, tot davallant pel camí que voreja l'aigua, les roques espadades d'ont cau l'aigua a la vall de Marcadau. Es precis tombar a l'esquerra y guanyar, sens rastre de camí, un bosc de pins (1.900 m.) que porta al pla de Cayan, passant per un pont sobre'l riu (1.628 m.) en mig de grans pasturatges. Per aquest pont passa'l camí d'Espanya, que puja pel bosc de la Pourtère per la vall de Marcadau y Fontfreda vers el port de Marcadau, per baixar després a Panticosa.

Nosaltres tombarem a l'esquerra, y ab els peus satisfets de trepitjar l'herba tova de la vall, arribarem en mitja hora llarga al pont d'Espanya, tenint a la dreta'l cim bosquejat del Coll d'Homy, a l'esquerra'l coll d'Aurivareilhes y el Peguère, darrera nostre'ls cims de Castellabarca ab el mont Aigu, y el coll de l'Hougade, entre'l pic de Nets y els cims de Courounalas.

Ab una altra hora'ns en anirem altra vegada del pont d'Espanya a Cauterets, donant així per acabada aquesta bonica excursió.

LLUÍS MOUILLART¹

Soci delegat del C. E. de C.

La festa del Bisbetó a Montserrat y orígens de la mateixa

(Acabament)

L'època precisa en que va instituir-se aquesta festa tal com queda ressenyada, s'ignora per faltar els documents de l'arxiu cremat pels francesos en la guerra de l'Independencia. Se sab que datava de molt antic y que a començaments del segle XVIII va deixar-se de fer pels Ignoscents, transladant-la a la diada de Sant Nicolau.

El motiu va ser, segons tradició del monestir que un any, després de les bromes y gresques a que s'entregaven els escolanets, el dia mateix dels Ignoscents, Jesucrist va apareixer a fra Josep de Sant Benet, més conegut ab el nom de *fra Josep de les Llanties*, dient-li: — ¡Ja ho veus, Josep, com me tracten!

Fra Josep² va posar-ho en coneixement de l'abat, y com

1) Aquest treball, que'ns complavem en publicar, ha sigut traduït sobre l'original escrit expressament pel BUTLLETÍ.

2) Fra Josep era de la distingida familia de Signilabaye, de Flandes,

an aquell sant varó se'l tenia en olor de santedat, a fi de que no's reproduissin tals escàndols, va modificar-se la festa, acordant-se celebrar-la en lo successiu per Sant Nicolau, patró dels estudiants, tal com se venia fent en altres iglesies y nomenant *bisbetó* en lloc d'*abató*, com s'havia fet sempre.

La festa de l'*abató* podia semblar una burla directa de l'abat de Montserrat, mentres que la del *bisbetó* era no més seguir la costum establerta per tot arreu, ab la que's recordava al bisbe de Myra, a sant Nicolau dit de Bari, perquè en la població, d'aquest nom se'n guardaven les reliquies. Estava tant generalisada la costum, que 'ls datos abunden extraordinàriament pels arxius y llibres; y no cal més que agafar el *Viage literario a las iglesias de España*, pel P. Villanueva, per convence's-en. Aixís se veu que a Lleyda, la vigília de Sant Nicolau, els escolans elegien el bisbetó, al qual el Prelat conferia les dignitats, encarregant-li l'ofici del dia d'Ignoscents, qual commemoració començava en les segones vespres de Sant Joan Evangelista, després del *magnificat*. Allavors era quan el *bisbetó* y els acompanyants treyen de la seva càtedra al bisbe autèntic, per posar-hi'l de per riure y celebraven l'ofici esmentat, donant la benedicció episcopal, predicant en la missa y seguint-se'n una serie d'irreverencies y d'escàndols, com ballar a l'iglesia, empestifar-la, administrar el sagrament de la confirmació, etc., durant l'octava dels Ignoscents, en la qual durava la seva autoritat. En la sagristia's guardava en el segle XIV, segons consta en un inventari de 1344, «mitram pro pueris» y «annulum puerorum», y en un altre de 1381 se llegeix que de les capes usades solien fer-ne de més petites «pro scolaribus.»

A Gerona hi havia *bisbetó* y *abató* a la vegada; aquell era de la Catedral y l'últim de Sant Feliu, havent arribat les rivalitats d'abdós bandos a un extrem que va ser precís haver-hi de posar mida. Per això se'n queixava tant amargament l'ardiaca de Besalú l'Andreu Alfonzello en 1475, que va proposar al Capítul la completa abolició de semblants actes, que eren dignes de la reprovació general. En moltes bandes d'Espanya ja estaven abolides a conseqüència dels grans escàndols a que havien donat lloc, y

y al fer-se monjo de Montserrat va escullir l'ofici de picapedrer, fent les estatués del mirador, la de Sant Miquel y altres. Se l'anomena de *les Llantis* perquè's cuidava de les 74 de plata que cremaven en l'altar. Era de vida exemplaríssima; per sa intercessió varen obtenir-se moltes mercès, y es fama que tenia'l do de profecia y de llengües. Va deixar escrits molt notables, morint en 1723.

el bisbe En Joan de Margarit, qui va ser el cridat a resoldre la qüestió, atenent-se a lo antic de la costum, tant encarnada ja en l'esperit de l'època, va considerar perillós la prohibició absoluta y va contentar-se ab evitar-ne 'ls abusos greus, reglamentant-la, com se pot veure pel següent document: ¹

«Lo rev.^{nt} Mossen Joan Torrell en sacres letres Doctor, Canonge dela present Seu y del rev.^{mo} Sor. Don Joan de Margarit per la gracia de Deu Bisbe de Gerona en lo spiritual y temporal Vicari general ab consell y aprobacio del honorab'e capitol dela present Isglesia volent et desijant corregir les insolencies y desordens de cascun anni en les festes de Nadal se seguexen a respecte y per causa del Bisbato, y altrament desijant en dits dies los officis divinals se fassen y celebren ab molta devocio, honor y reverencia de tant alta Nativitat com se pertany, y volen provehir circa los desordens y insolencies de cascun dia circa les coses de vall scrites, se seguexen y augmenten en lo servici divinal, mana que ninguns beneficiats de dita Isglesia qui estiguen en cadira no aporten ni aportar ajuden ningunas persones al dit Bisbato per confirmar ni altrament sots pena de sis diners per cascu y cascuna vegada a la obra de dita Isglesia applicadors, sino que dexen star dit Bisbato ab los scolans xichs si voldran star ab ella y ells hi puguen portar altres fedrins de pocha edat. Loque se tollerara per lo present pus empero se fassa limitadament y sens desorde y avalot.

«Item mana que com alguns dels dits beneficiats aportaran los ciris quels aporten ab canalobres y en lo modo degut y acostumat y no sie algu de dita Isglesia qui tir nates a terra, sendra ni altra immundicia, ni fassen caure los uns als altres, ni aporten dit Bisbato ballant per la Isglesia, ni fassen lo die dels Innocents ni altres dies disfressos ni mudances de sonades de Evangelis, Epistoles, ni Psalms, ni fassen altres insolencies ni desordens, hans stiguen en llur lorch devotament com se pertany y fer deuen celebrant lo divinal offici sots la matexa pena.

«Item mana que lo die de St Esteve en lo qual dit capitol ab solemgne professo acostuma devallar a la Isglesia de St Feliu y aquí celebrar Missa sollemgne, dit Bisbato no vage en dita professo ni en dita Isglesia de St Feliu no fassen dit die en dita Missa Bisbato sots la matexa pena y altres penes arbitraries per levar dites y altres insolencies provenien per dits Bisbatons.

«Item mana que en dits dies ni altres ninguns de dita Seu com sian enles cadires no stiguen ajaguts ni recolsats tenintse lo cap ab les mans, ni tinguen los peus sobre los banquetes qui estan devant les cadires del cor debaix, ni sobre alguns libres, ni parlen uns ab altres sino molt baix y molt limitadament, sots la matexa pena. Ni hisquen afflotats del cor com acostumen sino ab molt bon orde y limitadament maiorment les hores

* 1) Villanueva: Obra citada, Vol. XII. — Apéndice XXXVI., pl. 341. «Chirographum affixum Pulpito Chori de cohibitione insolentiarum Episcopelli.»

que y ha molt poble en dita Isglesia perque del exir axí afflotats y ab impetut molts resten scandalizats, y que les hores se sforsen en eixir principalment per la porta del Crucifix per evitar la murmuració del poble.

«Item mana que ninguno de dit capitol ni beneficiats alguns qui aporten capes de cor, stant en lo dit cor, ni en les absolucions, no tinguen dites capes plegades devant, hans les tinguen baxes fins en terra cobrint los peus com ja entigament ere de bona costuma y loable consuetut en dita Isglesia, sots la matexa pena.

«Datum Gerundæ die XXIIII Decembris anno à nativitate Domini Millessimo Quingentissimo Quadragesimo Primo. = Johannes Torrell Vicar. generalis.»

En la nostra Biblioteca Universitaria's guarda un manuscrit, que ha sigut ja publicat, que conté 'l *Sermó del Bisbató*, escrit a mitjans del segle XV, no se sab si procedent de Barcelona o de Vich, segons sembla. Figura que 'l bisbetó es un dels ignoscents escapats de la matança general, que després de contar-la ab extensió, passa a fer una crítica del «Capitoll», dels «Capalans», dels «Frares», dels «Generosos», dels «Manastralls», de les «Dones», de les «Placeres», de les «Viudes», de les «Monges» y de les «Beates.»

Aquet sermó comença així:
 Herodes, sabent per missatge
 que anats son eren (els reys)
 per altre part, e gens no feren
 so quells preguà,
 tan gran despit sen donà
 vahentse scarnit,
 que axí ple de mortal despit
 se feu venir
 lo senescall e l'algotzir
 ab molts sargants,
 e dix las paraulas semblants,
 ab jest irat;
 barons, jo som informat
 tot certament
 per los tres reys de Orient,
 que un infantó
 es nat, de que so falló,
 car si ell viu
 levar m'à tot mon senyoriu,
 perquè, a tall,
 man que de dos anys avall
 murien tentost

los infants tots, vulles que cost
 don, tots armats,
 ab los coltells ben afilats
 e ben tallants,
 degolaren tots los infants
 sens pietat! »¹

La sàtira viva y impropia d'una criatura, que's nota al llegir les consideracions que fa al tractar dels estaments, o més ben dit de les costums de l'època, donen una idea de la llicència en mitg dels temples.

Bastarà citar lo que diu de les viudes, a les quals dedica molt poques paraules:

No vull per tant de favor
 delles roncères
 viudes, qui són finestreres
 e remendades,
 que van ab les celles pinsades,
 els fronts lluent,
 e tenen ja grogues las dents
 per sobre d'anys,
 e han ja fills de setanta anys:
 com han d'estar!
 e mes hi poden ajustar
 de nets e netes;
 e les velardes van tant dretes
 com una aresta,
 e crehen que sen fassa festa
 on que se'n vagen.....
 mas cert es de talls moxonies
 jo non volria.»

Sobre tot les monges y les beates estan tractades ab veritable sanya.

Per això y pels grans escàndols que s'originaven, que sovint s'havien convertit en baralla furiosa, es que'l Concili provincial de Barcelona va prohibir les tals representacions en les iglesies en 1566.

I lo que succeïa aquí, no es re en comparació de lo que passava en molts punts de l'extranger, a França per exemple, aont la *festa*

1) Pot llegir-se per enter en l'article publicat per En Josep Puiggarí en *La Renaixensa*, any VII, n.º 4, pl. 257 y següents.

dels boigs excedia a tota ponderació. Aquesta festa's celebrava encara a Provença en el *sigle XVII*, però a París y per la major part de França va caure en desús a últims del *sigle XVI*, davant de la puresa de costums dels hugonots, que naturalment censuraven ab acritut tals excessos.

Segons se veu en una carta que en Naudé va escriure en 1645 an En Pere Gassendi, se dol de les cerimònies que's celebraven en alguns monestirs de Provença ab motiu de les festes dels Ignoscents, en els quals els frares llecs se revestien ab els ornaments sagrats dolents y tombats del revés, feyen veure que llegien els llibres posats cap-per-vall ab ulleres fetes de pells de taronja, bufaven els incensers, tirant-se la cendrapel damunt, y en lloc d'himnes, psalms y misses, udolaven, grinyolaven y feyen contorsions grotesques, promovent gran aldarull.¹

MEDALLA DEL «PAPA DELS BOIGS»
(Segons En Rigollot)

MEDALLA DEL «ARQUEBISBE DELS IGNOCENTS»
(Parroquia de Sant Fermí d'Amiens, de 1120)

En les catedrals s'elegia un bisbe, arquebisbe papa dels boigs (aquesta última elecció's feya en les iglesies que depenien directament de la Santa Sèu), de lo qual en queden molts testimonis, com se pot veure en els gravats que reproduex En Nicolaij en la seva obra «*Historia de les creences, supersticions, usos y costums:*»² per lo que al càrrec se refereix y en la carta de la facultat de la Sorbonne de París, datada del 1444, condemnant l'ús que persistia baix el nom de *festa dels boigs*. Aquest document ha

1) *Annuaire historique des Fêtes célébrées chez les nations anciennes et modernes* — N. L. P.... — (París, Maugeret, 1809) pàgs. 95 y 96.

2) Ob. cit. (Barcelona, 1904, Montaner y Simon), — Vol. II, pàg. 88 y 89.

sigut citat sovint per molt autors, y per ell se veu com se feia la consagració del bisbe, arquebisbe o papa dels escolans, com oficiaven pontificalment, donant la benedicció al poble, ab mitra o tiara, crossa y creu arquebisbal (segons els casos). Els clergues que prenien part en la festa's disfregaven de maneres ridiques, alguns d'ells de dònes; ballaven en el cor y cantaven cançons poc edificants; menjaven botifarra y altres coses en un recó d'altar;

BISBE DELS BOIGS, EN L'ACTE DE BENEIR
(Fragment escultòric
de l'iglesia de Saint Spire de Corbeil, aprop de París)

mentres celebraven la missa, jugaven a cartes y a daus, y en els incensers hi posaven soles de sabatots perquè fessin força pudor. En havent acabat la missa movien gran esvalot y s'hi feien passejar pels carrers ab carretons d'escombraries, armant una gran fressa y anant tirant el contingut del carretó per damunt de la gent que trobaven. A aquest extrany seguici, s'hi afegia tota la caterva de pillets, ganduls y amics del desordre, sent a París allí aont oferia l'as-

pecte més repulsiu, perquè hi anava tota la cort dels miracles en pes, o sigui la colla de perdularis que, fingint malalties horribles per excitar la compassió, arribaven al vespre a les cases respectives bons y sans, com curats per miracle.

Les profanacions y obscenitats, no cal pas dir que abundaven; se cantaven himnes en llatí macarrònic, mullaven de cap a peus al so-xantre, se cometien tota mena d'excessos, y fins les coses més ingenues y senzilles se tergiversaven. Aixís passava ab la festa de l'Ase, celebrada primerament el 14 de Janer, dia fixat per la fugida de la Mare de Déu a Egipte, y després per primer d'any; que en els començaments era sols una representació molt escaient d'aquell fet que tant havia cridat l'atenció del poble cristià. A l'afecte, una noia, que's triava ben hermosa, anava montada a dalt d'un ase y duia en braços una nina que representava'l Jesu-set, y el poble la seguia fins a l'iglesia, cantant cançons alusives, senzilles y candoroses. Però ab el temps va anar degenerant, se varen introduir cançons qual rescobla era'l cant de l'ase, y

tothom, bramant responia, repetint-se 'ls brams en diferents passatges a l'iglesia mateixa.

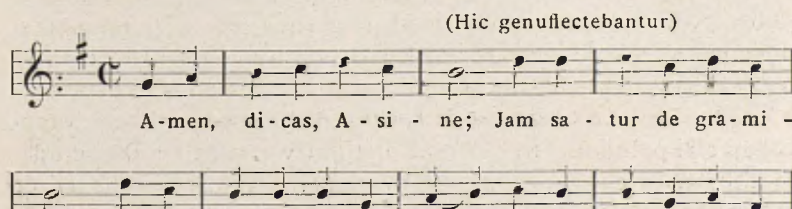
Els enemics de l'Iglesia catòlica han volgut treure partit d'aquet fet y han suposat moltes coses que realment no havien existit mai; però es evident que la *prosa de l'ase* o *prosa fatuorum*, se cantava y va sofrir moltes modificacions, la qual se conserva encara arxivada, havent-la donada a conèixer En Du Cange,¹ treient-la d'un ritual de Beauvais del segle XII. Es la següent, qual música es de l'*Histoire générale de la Musique* d'En F. J. Fétis, aont se troben molts detalls de les festes dels boigs y de l'ase:²

O - ri - en - tis par - ti - bus, Ad - ven - ta - vit A - si -
mus, Pul - cher et for - tis - si - mus, Sar - ci - nis ap - tis - si -
mus. Hez, Sire As - nes, car chan - tex, Bel - le bou - che re - chi -
gnez, Vous au - rez du foin as - sez, Et de l'a - voi - ne à plan - tex.

Hi ha set posades més d'igual tonada y la novena es la següent:

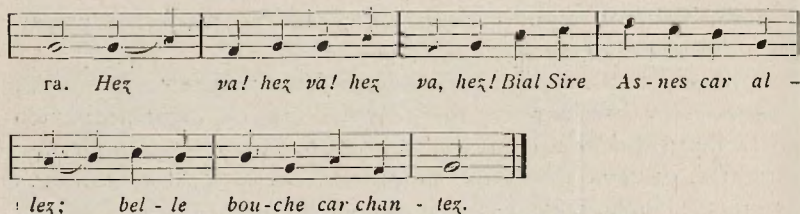
(Hic genuflectebantur)

A - men, di - cas, A - si - ne; Jam sa - tur de gra - mi -
ne; A - men, A - men i - te - ra As - per - na - re ve - te -

1) V. *Festum asinorum* en l'obra *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis* — (Favre-Niort 1885) vol. IV, pàgs. 460 y 461.

2) Ob. cit., vol. V, pàgs. 123 á 135.

Moltes vegades s'havia tractat de posar fre al poble, ab motiu de les festes esmentades; però estava tant arrelada la tradició, que era impossible. Un concili d'últims del segle XV anatematizava les diversions impropies del lloc sagrat ont se celebraven, però feia la concessió de limitar a tres galledes de aigua les que's podien tirar al cap del soxantre.

Ja'l bisbe de París Eudes de Sully, en 1198, per manament de l'enviat del Sant Pare, En Pere de Capua s'havia proposat suprimir la festa dels boigs, però no va conseguir-ho y va concretar-se a evitar certes profanacions, reglamentant-ne minuciosament les cerimonies.

De manera que desde Sant Nicolau fins als Reis hi havia una serie de festes, més ben dit, de bogeries, que's coneixien ab el nom de *llibertats de Desembre*, en les quals els estudiants, y principalment els de capellà, feien grans gatzares barrejades de profanacions que's cometien inconscientment, per la força de la costum. Totes aquestes festes giraven entorn de les dels *Ignoscents*, o siguin les dels *boigs*.

Molt més anteriorment encara, se troben proves de que l'iglesia havia volgut corregir tals abusos, y al efecte pot citar-se'l concili de Toledo del 633, ordenant oracions, dejunis y processons en expiació dels escàndols que se n'originaven. En el mateix sentit, Sant Agustí (sigle IV,) en el sermó 215, «De tempore», demanava'l càstic pels culpables de tal impietat. De manera que l'abus venia ja dels primers sigles del cristianisme.

Tots aquets excessos no's consideraven pas punibles; la candidesa del poble feia trobar molt natural y piadós fer criaturades y ximpleries en honor dels *Ignoscents*. L'Iglesia va haver de tolerar-ho, per facilitar la conversió dels pagans al cristianisme, perquè'l gentilisme tenia una costum semblant, que estava arreladíssima entre'l poble. Aixís es que les *llibertats de Desembre*, rebudes ab gran alegria pel poble baix, pels xicots y sobre tot pels esclaus, indignaven ja als sacerdots, escriptors y gent de pro

de Roma. Horaci ja parla de les *llibertats de Desembre* al dir a Davus: «Apa: aprofita-t de les *llibertats de Desembre*, ja que'ls avant-passats varen voler-ho aixís: conta.»¹

Fins el mateix Joan Gerson (1363-1420), rector de l'Universitat de París, que tant se va escandalitzar de la relaxació de la disciplina eclesiàstica, assegura que un doctor d'Auxerre trobava que les llibertats de Desembre no eren menys agradables a Déu que la festivitat de la Puríssima Concepció de la Verge.

En Du Tilliot, en la *Memoria per l'història de la festa dels boigs que's celebrava en altre temps en moltes esglésies*, publicada a Lausanne en 1741,² dóna molts dats respecte la part que hi prenia l'alta clerecia.

Desde'l moment, cal no tergiversar el sentit y no s'han de confondre'ls excessos y les enormitats comeses pels estudiants y escolans durant el període variable de Sant Nicolau al 14 de Janer, ab el ritual corresponent als Ignoscents. L'Església Catòlica, de molt antic, en celebrava ja la festa el 21 de Desembre (la grega, el 29), incloent-la en l'octava de Nadal y posant, als ignoscents assassinats per Herodes, al davant de la nombrosíssima llegió dels màrtirs. En el segle II Sant Ireneu els regoneixia ja com a màrtirs y els primitius cristians de les catacumbes en solemnisaven la diada; en el segle III Sant Cebrià y Orígenes parlaven ja del culte que se'ls celebrava; en el segle IV, el calagurrità Aureli Prudenci, va compondre-ne un himne; en el segle V., Sant Pere Crisòleg, arquebisbe de Ràvena, celebra'ls Ignoscents, com els veritables màrtirs de la gràcia; y aixís podrien citar-se infinitat de testimonis, com Sant Joan Crisòstom, Sant Agustí y molts d'altres que'n tracten.

Va ser a l'Edat Mitjana, quan s'hi varen barrejar les festes dels boigs, ab les dels Ignoscents, desvirtuant-les. Y les festes dels boigs derivaven directament de les *Saturnals* romanes, les quals duraven encara en el segle IV, com se pot veure per la condemnaició que en va fer el Concili de Laodicea, prohibint-les als cristians.

1) «Age, libertate Decembri,

Quando ita majores voluerunt, utere: narra».

De la col·lecció d'autors llatins, publicada baix la direcció de M. Nisard, per Firmin Didot (París, 1864). *Sàtires d'Horaci*, llib. II, sàt. VII, pàg. 127. (Per cert que no's comprèn bé l'idea de l'autor ab la traducció francesa que s'hi posa).

2) Citat per en Gazeau en *Els Bufons*, obra traduïda al castellà per En C. Navarro y publicada a Barcelona en 1885 per la casa Cortezo, pàg. 34.

Segons tradició, Janus va ser qui les va instituir, per recordar el coregnat ab Saturn, de felig memoria pel poble, puix que va ser de felicitat y pau general, no conceixent-se encara la distinció de condicions entre 'ls homes, que eren, per lo tant, tots lliures. Per això durant les *Saturnals* se concedia la llibertat als esclaus.

Aixís que arribava 'l dia civil del 16 de les calendes de Janer (a la tarda), un pontifex que s'estava en el pòrtic del temple de Saturn s'avençava fins el mitg del Foro y cridava *Saturnales! Saturnales!* començant desseguida la cridaria d'*Io saturnales* y iniciant-se la gresca, especialment entre 'ls esclaus, la majoria dels quals s'ubriagaven, posant-se desseguida 'l *pileus*, símbol de la llibertat. Mentres duraven les festes, els criats feien d'amos y aquets arribaven a servir-los; els esclaus dels magistrats parodiaven an aquests y 's repartien els càrrecs de la magistratura, simulant processos, fent acusacions grotesques y condemnes de per-riure.

Mentres duraven les Saturnals se tancaven els tribunals y les escoles; la gent s'enviava presents, especialment ciris o atxes de cera, y l'esbogerrament era general, de dies y de nits, ab gran seguit d'àpats y escàndols de tota mena. Per això moltes famílies importants de Roma, se n'anaven al camp ab tot y la fredor del temps, per no presenciar tals excessos.

Era la festa més important y més antiga de Roma; de caràcter familiar y agrícola a la vegada; era la festa de la sembra, tenint el seu ritual especial. Primerament no durava més que un dia, però Juli César va concedir-ne un altre; y aixís com les saturnals soles eren cada any del 17 al 19 de Desembre, més tard varen afegir-s'hi les *opalies* y les *sigilaries*, perllongant-les fins a set dies. Són les festes originaries del Carnestoltes.

El poble, doncs, que de tants de sigles venia fent el *món al revés*, parodiant la senyoria, el sacerdocí, el magisteri y la magistratura, quan arribaven les saturnals, va adaptar-se-les també a la nova creença cristiana, y l'Església va consentir-ho com a pont expedit per no trencar la comunicació entre la vella civilització que s'esvaia corrompuda, y la nova que ab la doctrina d'amor predicada per Jesús anava extenent-se per tot arreu.

Ab facilitat pot anar-se seguint, per lo tant, de les *saturnals* barrejades ab les festes primitives dels *Ignoscents*, a les dels *boigs* de l'Edat Mitjana, degenerades ab el temps en escandaloses profanacions, fins que l'Església, tractant de posar-hi ordre, les aboleix, deixant tant sols aquelles pràctiques senzilles y ingènues, per diversió dels nois d'estudi (escolans o no), que celebren per

la diada de llur patró *Sant Nicolau de Bari*. Aquestes subsisteixen encara, baix la forma de capta de fruites y queviures per anar a berenar, o recordant plenament les costums mitg-evals, com succeeix a Montserrat, aont la cerimonia té lloc ab tota pompa y en algun col·legi religiós que també anomena *bisbetó*.

En poca estona hem baixat del cim de Montserrat a les planes de Roma; hem fet una excursió d'un dels llocs més venerats del Cristianisme, d'aspecte auster com els penitents de la Tebaida, a la cort pagana de les bacanals y les orgies; y a través de l'Edat Mitjana hem de veure una costum cristiana ignocent y piadosa en ple sigle XX, com se dona la mà ab una disbauxa gentilica de la mateixa cort romana.

Davant dels nostres ulls se 'ns descapdellen, doncs, 25 sigles d'història, y aquesta senzillíssima pràctica d'avui dia, festa ingenua y infantívola, sense més transcendència que procurar un dia d'esbarjo y alegria als escolanets de Montserrat, tot honrant a llur patró Sant Nicolau, ens condueix al període del predomini exclusiu del Catolicisme, a la formació de la nostra nacionalitat després de l'invasió dels alarbs, a la desfeta de l'imperi romà, mentres triomfava definitivament el cristianisme, y, finalment, a la mateixa Roma pagana, fins a sa fundació.

Això 'ns demostra com a vegades la costum, més senzilla seguida avui en dia en un reconet de montanya, pot ser el fil del capdell d'Ariadna que 'ns ensenyi'l camí de penetrar pel laberinte de la nostra història patria, y que 'ns cal observar atentament, anotar y estudiar els fets folk-lòrics per insignificants que semblin, que no són pas *varietats* més o menys curioses per l'edició d'un diari de la tarda, sinó documents preuats que cada dia anem perdent, que han de servir-nos per estudiar el nostre passat y justificar el present de la nostra patria.

ROSSENDO SERRA Y PAGÈS

NOTES.—Queden suprimides aquí, en gracia a la brevetat, algunes descripcions y comentaris respecte a la festes de Montserrat y la transcripció d'algun altre document donat a conèixer en la conferencia pronunciada'l 27 de Novembre de 1909.

Alguns dels punts indicats sumariament en aquet treball, vindran oportunament ampliats en successives memories sobre «Els Ignoscents», Sant Nicolau de Bari», «Nadal» y «Carnestoltes».

La prosa de l'Ase va ser armonisada y acompanyada al piano per la distingida professora Na Carmina Durán y cantada per sa aventajada deixeble senyoreta Antonia Mañanet.

CRÓNICA DEL CENTRE

JANER DE 1910

SOCIS ENTRATS DARRERAMENT

Joaquim Artés. — Pau Umbert. — Víctor Gosálvez. — Ramon de Bru de Sala y de Serra. — Gayetà Cabañes. — Emili Porta. — Amadeu Llopart. — Eusebi Bona y Puig. — Josep M.ª Vives y Madrenys. — Joan Bordás. — Benvingut Rius. — Josep M.ª Fontdevila. — Eugeni Brune Lebourg. — Gustau Farreras. — Josep Lóber. — Miquel Angel Navarro. — Arcadi de Bobes. — Joan de Clusella Montané. — Nonito Amengual y Biale. — Josep Peyri y Rabascall. — Lluís Subirà Tomás. — Nicolau Arnau y Pens. — Sebastià Casanellas Amigó. — Francesc Guri. — Cecili Gasóliba Carbonell. — Frederic Durán y Falp. — Joan Aguilar Amat. — Ferrán Agulló y Vidal. — Carles Ganzenmüller. — Francesc Capell Pujol. — Ricard Soler. — Josep M.ª Tió. — Josep Casas Castaños.

Soci delegat: Cassimir Soler, al Brull.

EXCURSIONS

A LA SERRA DE SANT LLORENÇ DEL MUNT. — D'acord ab el «Centre Excursionista del Vallès», y baix la seva iniciativa y organisació, el dia 16 va fer-se aquesta sortida, que resultà sumament concorreguda. Prop d'una cinquantena eren els socis reunits dels dos Centres Excursionistes que al matí del citat dia sortiren de Sabadell en diferents tartanes per la carretera de Castellar. Entre ells s'hi destacava graciosament un bell aplec d'entusiastes senyores y senyoretes que acabava d'arrodonir el simpàtic conjunt.

A Castellar baixaren fins al peu del riu Ripoll a contemplar els hermosos saltants y poètics engorjats que forma'l mateix, lo que igualment realisaren més amunt tot seguint la carretera que va cap a Sant Llorenç Savall. Prop la Font del Brollador deixaren els carruatges, y, després de dinar, emprengueren la caminada, assolint una de les carenes o arestes que's desprenen del cim de Sant Llorenç del Munt. L'objecte de l'excursió era sols arribar fins al gran monolit de La Castellassa, de Càn Torra, lo que va fer-se sens cap contratemps, tot gaudint de bells punts de vista sobre aquelles hermoses afraus y clotades, y sobre les veïnes serres de Mura, Gallifa, Granera y altres, tot ovirant al lluny les nevades carenes del Pireneu y més properament les del Montseny y Montserrat. Després de reposar uns moments al peu d'aquell gegantesc rocam, y mentres alguns dels nostres companys se dirigien fins al cim, ont passaren la nit, el gros de la comitiva, salvant una d'aquelles belles torrenteres que tant abunden en aquesta montanya y fent-se seva la veïna carenada, devallà vers el poblet de Sant Feliu del

Recó, desde ont, saltant a la carretera, tornaren a pendre els carruatges, que'ls retornaren a Sabadell.

Dita excursió resultà força animada, contribuint a extrènyer més els llaços de germanor entre'l nostre CENTRE y els nostres companys de Sabadell. Es per això que tothom ne guarda bon record y que ja's parla d'organisar altres sortides consemblants.

DE LA SECCIÓ DE SPORTS DE MONTANYA. — Diverses han sigut les excursions organisesades per aquesta Secció durant el mes de Janer, totes les quals s'han portat a cap ben felisment. La majoria d'elles han sigut realisades pel Montseny y han tingut per objecte l'entrenament pera'ls propers Concursos y la pràctica dels diversos sports hivernencs.

El dia 23, havent-se rebut noticies de que a Ribes hi acabava de caure una abundosa nevada, sortiren cap allí diferents companys trobant-se ab un hermós espectacle y podent gaudir ab gran contentament de les emocions agradoses de les curses de skis y lugés que per aquells volts pogueren realisar.

A Ribes hi regna gran simpatia y entusiasme pel nostre CENTRE y per la seva «Secció de Sports de Montanya», parlant-se de construir alguna pista a propòsit pera la realisació dels mateixos, donant tota mena de facilitats y preocupant-se de fer agradable y confortable l'estada de l'excursionista en aquella població.

SESSIONS Y CONFERENCIES

LA PLANETA MARÇ. — El dia 7 el director de l'Observatori Fabra, don Josep Comas y Solà, va donar aquesta interessant y atractiva conferencia, exposant ab gran claretat y precisió 'ls resultats de les darreres observacions fetes sobre la planeta Març, estudiant sos moviments, sos caràcters, sa estructura topogràfica y la possibilitat de vida en el mateix. Durant la disertació se projectaren diverses vistes y aspectes de Març en 1907 y 1909 y va presentar-se un globo geogràfic de dita planeta, segons les observacions fetes pel mateix senyor Comas y Solà.

UNA EXCURSIÓ A GALICIA. — En les sessions dels dies 14 y 21 nostre consoci D. Francisco Blanch donà dugues notables conferencies ressenyant una excursió per ell feta darrerament per les costes, ciutats y montanyes de Galicia, posant de manifest les belleses naturals, l'aspecte pintoresc d'aquella hermosa regió. En la primera's detingué principalment per les anomenades provincies de Lugo y La Coruña y *ria* de Villagarcia; y en la segona parlà ab preferencia de les ciutats d'Oviedo, Pontevedra, Tuy y Vigo, y de llurs pintorescos encontorns. Abduques conferencies anaren acompanyades ab la projecció de nombrosos clixés fotogràfics obtinguts pel propi conferenciant.

INDAGACIONS PALETNOLÒGIQUES. — ESTACIÓ NEO-PALEOLÍTICA DE CIURANA. — El dia 28 nostre company'l doctor D. Josep Massot y Palmers va donar la

seva anunciada conferència sobre dit interessant tema, començant per doldre-s de no trobar ressò ni adhesions pera la realització de son projecte de constituir dins del CENTRE una Secció d'Antropologia. Després de remarcar l'importància dels estudis antropològics, va ressenyar a corre-cuita alguna de les seves exploracions dins d'aquest extens camp d'investigació en que tant pot fer-se, visitant monuments megalítics y fent excavacions y registres minuciosos per les cavernes pre-històriques. En aquesta conferència va concretar-se principalment el senyor Massot en estudiar y descriure, entre alguns pocs més, els Menhirs de Perafita y Castell del Illa; la Pedra dels sacrificis, de Sabassona; el dolmen de Puig-ses-lloses, y les notables exploracions de Sant Julià de Vilatorrada y Sant Sadurn d'Ossormort.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

Conforme va anunciar-se a l'acabar el darrer curs de Folk-lore, que explicà D. Rosendo Serra y Pagès, s'aniran donant, en aquest, diferents conferències per ampliar les matèries explicades. Corresponent an aquesta nova sèrie són les dagues conferències donades durant aquest mes pel propi senyor Serra, baix el següent programa:

Conferència XXVIII.—8 Janer.—*Les creences populars en els Esperits.*

Esperits; concepte dels mateixos en l'antigor. Diferències essencials entre'ls esperits del paganisme y del cristianisme. — Esperits propis y pertanyents al imperi dels morts. Esperits dels elements. — I. Del aire: Silfs. *Angels*. Categories. L'angel de la guarda. *Fades*. Identificació ab les Parques y les Nornes. Denominació genèrica d'*Encantades*. *Passerillo*. Es el *cauchemar* francès.

Les filles del rei Herodes. Són les «mineides» romanes.

Les llegendes del *Mal* o *Gran Caçador*. Universalitat de les mateixes.

Vampirs. Poca coneixença que se'n té.

Conferència XXIX.—22 Janer.

II. De l'aigua: Nímfes.

Les nàiades, orestiades, nàpees, driades y hamadriades, limnades y nereides de la mitologia clàssica.

Goges, aloges o dones d'aigua, compreses també baix la denominació d'*Encantades*. Vestigis pre-històrics, gentílics, germànics y cristians. Munió y identitat de llegendes sobre les goges.

Gorjos. Tracte de les dones d'aigua ab els mortals y admissió d'aquests entre dits esperits *Sirenes* o *serenes*. Perdua de llur tradició, ab la de la navegació pel mediterrà.

Existència d'altres esperits aquàtics no definits, en els gorcs, en el mar, etc.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA

Durant el darrer mes de Desembre aquesta Secció va efectuar les següents visites:

Dia 5: Als cellers del Sindicat «Alella Vinicola», construïts baix la direcció de nostre consoci l'arquitecte D. Geroni Martorell.

Dia 8: A la casa-finca de Bell-esguard, a La Bonanova, avui propietat del senyor Figueras y reedificada segons plans y projectes de l'arquitecte senyor Gaudi.

Dia 12: Al Gran Teatre y fossos del Liceu.

Dia 19: A la casa-torre dels senyors Marquesos de Casa-Brusi, construïda baix la direcció del senyor D. August Font.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

El dijous dia 20 nostre consoci D. Pelegrí Casades y Gramatxes reanuscà les seves notables conferències sobre Arqueologia, ab la CXVI, que versà sobre *La Grecia clàssica. Idea general d'aïtal període*.

El següent dijous donà la conferència CXVII, segona de la Grecia clàssica, ocupant-se dels antecedents històrics d'aquella època, caracterisada principalment per les guerres mèdiques. Exposà l'estat de la Grecia quan l'invasió persa y la formació de les Lligues patriòtiques entre Atenès, Esparta y altres ciutats, explicant les vicissituds de tot aquell període, ab sos principals fets d'armes y resultats y conseqüències dels mateixos pel pervindre de la Grecia y de la seva civilització.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA

El dia 26, a la vetlla, va reunir-se aquesta secció pera tractar de la forma en que millor puga concórrer el CENTRE a l'Exposició de Fotografies del Pireneu que tindrà lloc a Burdeus en el vinent mes de Març ab motiu de celebrar-s'hi'l corresponent Congrés de la Federació de Societats Pirenèiques.

En la mateixa reunió va procedir-se a nomenar nova Junta Directiva d'aquesta secció, la qual va quedar constituïda en la següent forma: D. Emili Llatas, *president*; D. Gabriel Roig, *arxiver*; D. Gaspar Sala, *secretari*; y D. Francisco X. Parés y D. Bonaventura Solà, *vocals*.

NOVA

La Junta Directiva de la Secció de Sports de Montanya del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, atenent a l'estat del temps y a la falta de neu al Montseny, s'ha vist obligada a pendre l'acord d'aplaçar fins a nou avís y pera més endavant, la celebració del *Segon Concurs Català de Luges* que estava anunciat pels dies 30 y 31 de Janer y 1 y 2 de Febrer al cim de Magatalls,

Es molt de doldre que dita festa hagi hagut de sofrir aquest aplaçament a darrera hora, quan ja tot estava preparat y el més gran entusiasme regnava; tot lo que feia presomir que l'èxit més falaguer hauria coronat aquesta festa. Ab tot, com que no's tracta més que d'un aplaçament, no dubtem que al celebrar-se dit acte hi haurà'l mateix o més entusiasme que ara hi havia, veient-se la festa molt concorreguda y animada. Oportunament s'avisarà la data que s'assenyali pera la celebració de dit concurs.

Aprofitant aquest aplaçament y donades les noves rebudes referents a les darreres nevades caigudes per tot el Pireneu, durant aquests dies senyalats pera'l Concurs, va organisar a corre-cuita la Secció de Sports de Montanya una excursió per les valls del Freser, del Rigat y de La Molina, la que va veure-s força concorreguda, dedicant-se nostres amics y companys a la pràctica y maneig de skis y luges, que pogueren fer ben a pleret. En el número vinent donarem més detalls referents a dita sortida.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÁN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JANER

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMETRIQUES A 0 ^a Y AL NIVELL DEL MAR	
MITGES MENSUALS		MAXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
-2°.19	2°.66	(14°.4 dia 16)	-11°. (dies 14, 24)	772'23 mm.	776'91 mm.
ESTAT DEL CEL		Dies serens . . 13 » nuvolosos. 6 » coberts . . 12 Dies de pluja. . . 13 » de neu . . . 13 » de glaçada. . . 26 » de » total. 2			
HUMITAT RELATIVA: MITGES MENSUALS				VENTS DOMINANTS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
74'25	77'67		Calmes		SE — NNW
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 162.7 mm.					
» DE NEU » 1.95 mts.					

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.